Maria Muntaner González

L'ESCRIPTURA SOTERRADA

LA PRACTICA INTERARTÍSTICA EN L'OBRA DE JOSEP ALBERTÍ

Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 33

Maria Muntaner González

L'ESCRIPTURA SOTERRADA

LA PRACTICA INTERARTÍSTICA EN L'OBRA DE JOSEP ALBERTÍ

Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 33

Coberta: Josep Albertí al carrer de Joanot Colom de Palma (12 de desembre de 1977). Fotografia de Joan Palou.
Primera edició, abril 2025

© Maria Muntaner González, 2009

La propietat d'aquesta edició és de Publicacions de l'Abadia de Montserrat (C/Ausiàs Marc, 92-98 - 08013 Barcelona), de la Universitat de les Illes Balears (Edicions UIB. Cas Jai. Campus universitari. Cra. Valldemossa, km 7.5. 07122 Palma, Illes Balears) i de l'Institut d'Estudis Baleàrics (C/ Paraires, 24 - 07071 Palma, Illes Balears)

ISBN: 978-84-8384-513-4
DOI: 10.22307/9788483845134/65/033

Feia dos mesos que treballava sense inspiració,
L'esfera del sol esdevenia una taronja,
Si el cel era gran, jo el feia petit;
De cop i volta m'agafà una estranya fúria:
Em vaig colpejar el front, i en sortí aquest conte.

ARTHUR CRAVAN
(Traducció de Carles Hac Mor)

El relat que he escrit és, tot, per a en Jesús

AGRAÏMENTS

Aquests darrers anys hi ha hagut una sèrie de persones que m'han acompanyat especialment en l'escriptura dels meus primers textos.

Els meus pares no sols m'han facilitat que cada dia pugui dedicar una mica del meu temps a llegir i a escriure, sinó que a més participen de manera entusiasta en allò que faig. Amb el meu germà he encetat un diàleg intens i que preveig de llarga durada i fructífer per a tots dos.

A na Margalida Pons li hauria d'agrair moltes coses, però per damunt de tot les lectures i relectures dels meus articles, els comentaris i consells i, sempre, la confiança en la meva feina. Tampoc no oblid la importància del treball en grup; l'intercanvi de textos, d'observacions, amb ella i també amb na Mercè Picornell és una de les coses que més em satisfan.

En Jesús Revelles i na Maria Mateu són els lectors i els crítics que tothom voldria: pacients, precisos, sempre predisposats. També na Irene Calafat i na Magdalena Ramon, al carrer de Viladomat.

En tot allò que he escrit fins ara hi ha qualque cosa de tots ells.

No puc descuidar-me, tampoc, d'agrair la insistència i els ànims d'en Damià Pons; les converses i l'ajuda en la recerca i

facilitació de materials de Josep Albertí, Bartomeu Cabot, Miquel Flaquer, Joan Mas i Vives, Joan Palou, Josep Antoni Reynés, Pere Rosselló Bover i Jaume Sastre.

També tenc sempre presents na Paula Coll, na Paula Fluxà, na Neus Martorell, na Neus Negre, en Pere Pujol, na Neus Sastre, n'Emma Terés i na Cristina Tineo.

Aquest treball no hauria estat possible sense cap d'ells.

1. PRESENTACIÓ

La primera vegada que vaig topar amb l'escriptura de Josep Albertí va ser fa devers vuit anys, i no em vaig trobar amb un poema, sinó amb un article de crítica literària que datava de mitjan dècada dels setanta. L'article em va agradar. L'autor es posicionava clarament amb relació al *boom* que va viure la narrativa illenca a final dels anys seixanta i la primera meitat dels setanta i volia fer veure que el veritable esclat, allò que capgirava realment els esquemes tradicionals de l'art a Mallorca, es trobava en les darreres aportacions dels poetes més joves i també en l'obra d'alguns artistes plàstics, més que no en la prosa d'aquells novel·listes. Després d'aquell primer text, en vaig llegir d'altres i amb el temps he comprovat que els articles de crítica literària que el poeta donà a conèixer amb regularitat a la premsa i en publicacions periòdiques de l'any 1971 al 1982, són una bona aportació al panorama crític de l'època. Juntament amb els de Blai Bonet, Damià Pons, Biel Mesquida, Antoni Serra, Damià Ferrà-Ponç i Damià Huguet, són un exemple del crític que fa una tria conscient i amb un mínim de compromís —no amb l'autor, no amb el diari, sinó amb ell mateix i amb els lectors.

Després de conèixer una petita part d'aquests articles, vingueren els poemes i després, més articles. Havia arribat a la

poesia de Josep Albertí a través d'un gènere «no poètic», però em vaig engrescar a fer el treball de final de carrera de Filologia Catalana sobre els seus cinc poemaris. Aquest primer estudi, segons els meus objectius inicials, havia de tractar exclusivament la poesia d'Albertí. No vaig poder defugir, però, els articles que m'havien menat als poemes i que m'ajudaren —i encara ho fan avui— a conèixer la poètica d'Albertí. Poemes i articles s'havien imbricat i m'era impossible tractar-los per separat. Molts dels textos crítics, com els poemes, em situaven davant una època i davant una opció estètica. Sense ser-ne conscient experimentava allò que després vaig llegir en Barthes (1977[1964]: 10-11, 21), que veu en el crític un escriptor, però un escriptor ajornat, continuador de l'obra de què parla. Em trobava també davant la unió de la teoria i la pràctica, que Albertí defensa aferrissadament. En l'escriptura del poeta, com en la de molts autors dels anys setanta, es desmunta la distinció tradicional entre crítica (teoria) i creació (pràctica), de manera que, en el cas d'Albertí, un article de diari podia contenir passatges més lírics que un poema i un poema més referents teòrics (Kristeva, Barthes, Sollers...) que un article. La qüestió és que no hi havia un espai delimitat per a cap text, sinó que tot era una sola escriptura. Poc temps després de presentar aquest treball vaig tenir la possibilitat de col·laborar en el projecte d'investigació «Discursos d'experimentació en la narrativa catalana» (2004-2006), que depenia de la Càtedra Alcover-Moll-Villangómez de la Universitat de les Illes Balears i, posteriorment, a partir de 2006, vaig passar a formar part de l'equip investigador d'un nou projecte, complementari d'aquest primer, «Teoria i pràctica de la narrativa experimental catalana (1970-1985): anàlisi i estudi contextual», actualment (2009) en curs i inscrit en el programa I+D del Ministeri d'Educació i Ciència (HUM 2006-06108/FILO). En el marc d'aquests dos projectes he continuat la meva recerca sobre l'obra de Josep Albertí, no tant en el seu vessant poètic, sinó centrant-me en la seva actitud i la seva pràctica experimental, principalment vinculada al col·lectiu Taller Llunàtic. D'aquests darrers anys de recerca han sorgit diverses participa-

cions en congressos i diversos articles publicats com a capítols de llibre o bé en revistes. Ha estat la mateixa descoberta de l'actitud de Josep Albertí que m'ha retornat a la seva poesia. La concepció totalitzadora de l'art que té el poeta evidencia que l'experimentació que duu a terme amb Taller Llunàtic és indesllligable del caràcter investigador de la seva poesia. Per això, finalment, em vaig decidir a fer el present treball, que comprèn ambdós vessants creatius: el poètic (individual) i el llunàtic[1] (col·lectiu), que l'escriptor concep com un de sol.

L'escriptura soterrada. La pràctica interartística en l'obra de Josep Albertí és l'actualització del meu treball de recerca del doctorat de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada, defensat a la Universitat Autònoma de Barcelona el mes de juny de 2008. La directora d'aquest treball, Margalida Pons, així com els membres del tribunal avaluador, Pere Ballart, Jordi Julià i Víctor Martínez-Gil, m'encoratjaren amb els seus comentaris i suggeriments a convertir la investigació inicial en llibre. Aquest estudi, que he dividit en tres grans apartats, vol ser una anàlisi dels cinc poemaris de Josep Albertí (*Modus vivendi*, 1971; *Com a una resistència*, 1972; *Aliorna*, 1974; *Era plena de canoes*, 1977, i *Lesions*, 1982) i també dels textos i de les accions que han derivat de la pertinença del poeta al col·lectiu Taller Llunàtic. En primer lloc, resseguiré els quatre primers llibres de poemes, que van de les provatures inicials, encara amb ressons del realisme, al retoricisme, la investigació formal i l'erotisme d'*Aliorna*, per acabar a *Era plena de canoes*, en què el poeta comença a incorporar de manera més explícita altres discursos artístics, principalment el de les arts plàstiques. Aquesta gradació de la seva poesia no es pot desvincular de la nova conjuntura artística que es viu a Mallorca als anys setanta. Per això, en segon lloc, analitzaré la implicació del poeta en les pràctiques col·lectives i interartístiques

1. En aquest treball utilitzaré l'adjectiu «llunàtic/a» sense cap marca tipogràfica especial com a qualificatiu de les manifestacions i de l'actitud del col·lectiu Taller Llunàtic. També l'empraré com a adjectiu substantivat per fer referència als membres del grup.

d'aquella dècada i, sobretot, la creació del col·lectiu Taller Llunàtic, al qual Albertí pertany des dels seus inicis. Aquesta tendència a la creació col·lectiva, encoratjada també sens dubte per l'oposició al règim franquista, comença a veure el final amb l'arribada de la democràcia. Així, en tercer lloc, completaré l'estudi amb l'anàlisi del posicionament de Josep Albertí i de Taller Llunàtic envers aquesta nova conjuntura democràtica. A través de l'anàlisi del seu darrer poemari *Lesions*, de la publicació *El Correu de Son Coc* i de les darreres accions llunàtiques comprovarem la radicalització progressiva de la seva escriptura. En darrer lloc, he inclòs un apèndix documental d'imatges. Inicialment, aquest treball comptava amb un total de vuitanta il·lustracions, una bona part de les quals eren obres d'artistes europeus del segle XX que serveixen per evidenciar la presència de determinats corrents de l'avantguarda plàstica en la poesia de Josep Albertí i en les obres llunàtiques. Com que aquestes imatges estan subjectes a uns drets de reproducció, en aquest treball he hagut de prescindirne. Tot i això, la gran majoria es poden consultar fàcilment a Internet. Així, el quadern d'il·lustracions ha quedat reduït a trenta-sis imatges, la gran majoria de les quals són d'obres de Taller Llunàtic o de membres del col·lectiu. Aquestes constitueixen un material al qual no és fàcil accedir, ja que es tracta, en la majoria dels casos, de creacions plàstiques inserides en publicacions de tiratge limitat, de llibres d'autor, d'autoedicions, d'exposicions sense catàleg que n'hagi deixat constància... Aquestes imatges, a banda de ser comparables amb les manifestacions artístiques europees del moment, il·lustren les accions, les exposicions, els manifestos, etc., que tractam en aquest treball, i són, de vegades, les úniques proves que tenim de la realització de determinades actuacions col·lectives.[2]

2. És per això que vull agrair especialment a Josep Albertí, Bartomeu Cabot, Joan Mas i Vives, Joan Palou, Damià Pons i Pere Rosselló Bover la facilitació de documents i materials gràfics diversos.

Per emmarcar l'obra de Josep Albertí, que s'inicià en el món de les lletres a començaments dels anys setanta, és útil recórrer a les taxonomies que plantegen diverses antologies, d'entre les quals sobresurten *La nova poesia catalana* (1980), de Joaquim Marco i Jaume Pont, i *Les darreres tendències de la poesia catalana* (1980), de Vicenç Altaió i Josep M. Sala-Valldaura.[3] En els estudis preliminars d'aquestes obres ens és descrita la panoràmica general de la poesia a començament de la dècada dels setanta i s'incideix en el fet que conviuen diverses propostes: el realisme històric, l'opció superadora del realisme de Gabriel Ferrater i les de les noves fornades de poetes. Aquests darrers parteixen d'una premissa doble: entenen que el paper del poeta no és ja el del polític i, per tant, que els seus textos podien funcionar com a ens autònoms. Però aquests punts principals conjunts es manifesten amb una gran quantitat de propostes, molt heterogènies.[4]

Si bé aquestes antologies pequen d'una limitada distància temporal entre el crític i l'objecte d'estudi, bona part dels seus plantejaments són encara vàlids avui. La meva distància respecte d'aquesta poesia és major, i no sols des del punt de vista temporal (evident, si tenim en compte que qui escriu ho fa gairebé trenta anys després que els antòlegs), sinó també des de la «implicació emocional», perquè ho escriu una persona que va néixer en democràcia, allunyada de l'efervescència política, social i cultural dels setanta. Això, evidentment, no és bo ni dolent, sinó que dóna entrada a una altra mirada que foca-

3. Vegeu també *La Nueva Poesía Catalana*, de Joaquim Marco i Jaume Pont; *Antologia de poetes balears (De la postguerra als nostres dies)* (1987), de Guillem Soler; *La poesia a les Balears al final del mil·leni* (2003), de Pere Rosselló Bover; *Tenebra blanca. Antologia del poema en prosa en la literatura catalana contemporània* (2001), de D. Sam Abrams i *He decidido seguir viviendo... Muestra bilingüe de poesía catalana actual. Poetas nacidos después de 1939* (2004), de José Brú i Jorge Souza.

4. Els antòlegs més o menys coincideixen a l'hora d'anomenar les diferents propostes: el realisme narratiu, la recuperació dels clàssics (els trobadors, els autors medievals catalans, el renaixement italià i el barroc català i castellà), la represa de l'esperit avantguardista, l'ús de l'hiperrealisme, del simbolisme...

meu Cabot, Bruno Richard, Isabelle Vigier] (1992). *El Correu de Son Coc* [Ciutat de Mallorca], 10 (10 de desembre).
TALLER LLUNÀTIC [Josep Albertí, Bartomeu Cabot] (1994a). «Neteja ètnica. Còctel molotov (Procés a la Cultura Catalana V)». A: TALLER LLUNÀTIC [Josep Albertí, Bartomeu Cabot]. *Sabó fluix de camp de concentració (Procés a la Cultura Catalana VII)*. La Ciutat de Mallorca: Taller Llunàtic, 1998, pàg. 17.
—— (1994b). «Matances i clitoridectomia púb(l)ica a la cultura catalana». A: Albert Roig (ed.). *El gos del poeta*. Barcelona: Empúries, pàg. 51-55.
—— (1995). *Nimfomania. La policia de Déu (Genocidi contra la llengua i la plàstica catalanes). Procés a la Cultura Catalana VI*. Mallorca: Taller Llunàtic. Segona edició amb traducció francesa de Bruno Richard.
—— (1996). «Traité de la grossiéreté». A: DD. AA. *L'ordure est humaine comme l'amour (A l'intérieur de Bruno Richard)*. *Elles sont de Sortié*, 45? 46? (*sic*) París: Jean-Paul Rocher editeur, pàg. 71-77.
—— (1998). *Sabó fluix de camp de concentració (Procés a la Cultura Catalana VII)*. La Ciutat de Mallorca: Taller Llunàtic.
—— (2001). *El gegantisme cerebral de Taller Llunàtic*. La Ciutat de Mallorca: Taller Llunàtic. (http://tallerllunatic.blogspot.com/)
—— (2007[2005]). *Acte onanista davant els nostres pares indefensos i despullats*. La Ciutat de Mallorca: Taller Llunàtic.
TAROTS DE QUINZE (1972). «Rèquiem». *Tarotdequinze* [Barcelona], 0, pàg. 15-17.
TERRADES, Andreu (s/d [1975]). *Aliorna dibuixada*. S/ll.
TERRADES, Steva (1979). «Les 7 mames catalanes de Beril·li (joc molt fi)». A: Taller Llunàtic [Josep Albertí, Bartomeu Cabot, Mariscal, Rafel Joan Oliver, Joan Palou, Andreu Terrades, Steva Terrades]. *Pirata àlbum (llunàtic per a la col·lecció Èczema)*. *Èczema* [Sabadell], [6] (maig).
TERRON, Àngel (1977). *Iniciació a la química*. Ciutat de Mallorca: Tafal.

—— (1988). «Factura pro-forma. Una nova estètica per a la poesia catalana». *Lletra de Canvi* [Barcelona], 8 (juny-juliol), pàg. 22-24.
—— (1991). «Editorial Tendresa». A: DD. AA. *Literatures submergides* [catàleg de l'exposició]. Barcelona: KRTU, pàg. 84-87.
TRENCAVEL (1975). «Cap a uns nous models culturals». *Canigó* [Barcelona], 404 (juliol), pàg. 8.
UTRILLA, Lluís (1980). *Cròniques de l'era conceptual*. Barcelona: Edicions Robrenyo.
VERD, Sebastià (1974). «Poesía sin limitaciones». *Diario de Mallorca* [Palma], 22 d'octubre, pàg. 12-13.
—— (1976). «El "Salón de Otoño", contestat». *Avui* [Barcelona], 19 d'octubre, pàg. 10.
VIDAL, Andreu (1977). *Exercicis de despoblació*. Ciutat de Mallorca: Tafal.
VIRGILI (1958). *L'Eneida*. Traducció de Miquel Dolç. Barcelona: Alpha.
WARR, Tracey (ed.) (2006). *El cuerpo del artista*. Traducció de Carme Franch Ribes. London: Phaidon Press.
WERT ORTEGA, Juan Pablo (2006). «Sobre el arte de acción en España». A: José Antonio Sánchez (dir.). *Artes de la escena y de la acción en España: 1978-2002*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, pàg. 35-55.
YVARS, J. F. (1996). «La teoria sociològica de l'art». A: Jordi Llovet (ed.). *Teoria de la literatura*. Barcelona: Columna, pàg. 127-154.

ÍNDEX

Agraïments 7

1. Presentació 9

2. L'obra poètica primerenca
   2.1. La recerca inicial: *Modus vivendi* (1971) i *Com a una resistència* (1972) 16
   2.2. Dos poemaris eclèctics 38
      2.2.1. *Aliorna* (1974) 38
      2.2.2. *Era plena de canoes* (1977) 60

3. La pràctica col·lectiva interartística
   3.1. El contacte amb la Nova Plàstica 79
   3.2. La creació de Taller Llunàtic 92

4. L'eclosió subversiva
   4.1. Una nova conjuntura, una ferma actitud 129
   4.2. Els darrers versos: *Lesions* (1982) 136
   4.3. *El Correu de Son Coc* i la continuïtat de Taller Llunàtic . 161

5. Conclusions 184

Plec d'il·lustracions 189

Bibliografia citada 205

Maria Muntaner González (Palma, 1980) és editora. Llicenciada en Filologia Catalana i en Teoria de la Literatura i Literatura Comparada, ha dedicat els seus primers anys d'investigació a les manifestacions literàries subversives dels anys setanta, i especialment a l'obra de Josep Albertí Morey (Capdepera, 1950) i a les creacions del col·lectiu Taller Llunàtic, estudiades en articles com «Taller Llunàtic: la subversió indissoluble» (2007), «Josep Albertí: la pervivència de l'experimentació textual» (2007) i «Metamorfosi matèrica i textual: "Cadaverina 15"» (2008). Ara, en *L'escriptura soterrada. La pràctica interartística en l'obra de Josep Albertí*, aprofundeix en la trajectòria poètica (individual) de l'escriptor mitjançant l'anàlisi dels cinc poemaris que aquest publicà i també en els textos i les accions que han derivat de la pertinença del poeta al col·lectiu Taller Llunàtic. Tot plegat s'emmarca, evidentment, en un context convuls políticament i socialment; el dels darrers anys del franquisme i el començament de la democràcia. A Mallorca, durant aquests anys, es produeix una conjuntura especial, en què la creació poètica, en moltes ocasions, va estretament lligada a la creació plàstica. L'anàlisi de l'obra de Josep Albertí és, doncs, indesllligable d'aquest diàleg multidisciplinari.

UIB Universitat de les Illes Balears
Edicions UIB